

# Tư tưởng của Phan Bội Châu về chính trị

Biện Thị Hương Giang<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Học viện Chính trị quốc gia Hồ Chí Minh.  
Email: nguyenletam80@gmail.com

Nhận ngày 31 tháng 3 năm 2017. Chấp nhận đăng ngày 18 tháng 4 năm 2017.

**Tóm tắt:** Tư tưởng của Phan Bội Châu về chính trị là sự tiếp nhận và cải biến các giá trị chính trị tiến bộ của nhân loại để vận dụng vào thực tiễn Việt Nam lúc bấy giờ (xã hội thực dân nửa phong kiến). Mặc dù những tư tưởng chính trị của Phan Bội Châu chưa có điều kiện được thực thi và kiểm chứng bằng thực tiễn chính trị Việt Nam một cách đầy đủ, nhưng ông đã đưa ra nhiều luận điểm hết sức tiến bộ, sáng tạo mà chúng ta có thể kế thừa, vận dụng có chọn lọc vào thực tiễn xây dựng đất nước và đổi mới hệ thống chính trị ở Việt Nam hiện nay.

**Từ khoá:** Chính trị, nhà nước, tư tưởng, Phan Bội Châu.

**Abstract:** Phan Boi Chau's thought on politics was the reception and adjustment of mankind's progressive political values to apply in the contemporary Vietnamese society, which was colonial and semi-feudal. Though his thoughts were not fully implemented in and thus verified by the country's political reality, Phan Boi Chau's views were extremely progressive and creative, so we can now inherit and apply in a selective manner in the current work of national construction and political system renovation.

**Keywords:** Politics, state, thought, Phan Boi Chau.

## 1. Mở đầu

Phan Bội Châu là nhà tư tưởng lớn dân chủ lớn đầu thế kỷ XX. Ông quan tâm đến việc lựa chọn chế độ chính trị, hình thức chính thể cho nước ta sau khi sách mạng giành độc lập thành công. Tư tưởng chính trị của Phan Bội Châu ra đời cách đây hơn 100 năm, nhưng cho đến ngày nay nó vẫn chứa đựng những giá trị mang tính thời đại. Đó là quan niệm về dân và vai trò của người dân trong hệ thống chính trị; về vai trò của người thủ lĩnh; vai trò của hiến pháp và xây dựng mô hình bộ máy nhà nước...

Bài viết này phân tích nội dung cơ bản trong tư tưởng của Phan Bội Châu về chính trị và ý nghĩa của tư tưởng đó đối với việc đổi mới hệ thống chính trị và bộ máy nhà nước ở Việt Nam hiện nay.

## 2. Nội dung cơ bản trong tư tưởng của Phan Bội Châu về chính trị

### 2.1. Tư tưởng về thể chế chính trị

Qua thực tiễn hoạt động cách mạng, tiếp thu những giá trị trong nền dân chủ Tây Âu, Phan Bội Châu đã sớm nhận ra rằng, mô

hình thể chế chính trị, bộ máy của nhà Nguyễn bắt chước theo mô hình nhà Minh, nhà Thanh đã không còn phù hợp, mô hình này không thể dẫn dắt nhân dân ta làm cách mạng giành độc lập dân tộc và xây dựng một xã hội hiện đại. Ông cho rằng: “về chính giáo thì chứa chất hủ lậu, mọi việc đầu mô phỏng Minh Thanh, văn nhân thì khu khu giữ theo sách cũ, tự khoe đặc chí; võ sỹ thì cốt ở cò trống mỹ quan, côn quyền được coi như trò chơi, tự cho là không ai hơn được. Đáng bi hơn hết là ức chế dân quyền, coi thường dư luận, phàm bàn việc quốc gia đại kế nhân dân chỉ được ở ngoài hỏi rồi than thở mà thôi” [1, t.2, tr.34]. Vì vậy, theo ông cần phải xây dựng một mô hình chính trị dân chủ, tiên tiến đối lập với nhà nước chuyên chế phong kiến lúc bấy giờ.

Phan Bội Châu do chịu ảnh hưởng của cách mạng Tân Hợi, tư tưởng dân chủ của Lương Khải Siêu, Tôn Trung Sơn và các nhà tư tưởng phương Tây thời Khai sáng nên đã chuyển lập trường cách mạng từ quân chủ lập hiến sang dân chủ tư sản, ông viết: “Tôi nhân vì ăn ở, đi lại với người Trung Quốc quá lâu ngày, nên khiến cho tư tưởng của tôi cũng khá ngấm ngấm xoay về dân chủ. Sở dĩ chưa dám kêu to nói lớn, là chỉ vì kế hoạch gốc thừa trước chưa thể thay đổi được. Nhưng ở trong óc đã nấu sẵn động cơ, thế nào cũng có một phen thay đổi” [1, t.6, tr.75].

Thể chế chính trị mà Phan Bội Châu lựa chọn khi tiếp thu những tư tưởng tiến bộ là dân chủ cộng hòa bởi theo ông, chính thể dân chủ cộng hòa là một chính thể rất tốt đẹp. Tư tưởng về xây dựng thể chế chính trị, bộ máy nhà nước theo hướng dân chủ thể hiện tư duy chính trị hết sức nhạy bén của Phan Bội Châu, nó không chỉ dừng ở việc thay đổi đường lối chính trị, hệ tư tưởng mà còn hướng tới việc xác lập một thể chế quan trọng trong đời sống chính trị đó là nhà nước. Sau này, khi tiếp cận chủ nghĩa Mác - Lênin, Phan Bội Châu đã tin

tưởng chủ nghĩa này và ông đã có sự chuyển biến từ việc lựa chọn mô hình chính thể dân chủ tư sản sang dân chủ xã hội chủ nghĩa.

## 2.2. Tư tưởng về lập pháp

Tư tưởng về mô hình thể chế chính trị và bộ máy nhà nước được Phan Bội Châu thể hiện rõ nhất thông qua tư tưởng lập hiến, lập pháp. Tư tưởng lập hiến của ông đã đánh dấu một bước phát triển vượt bậc, vượt lên những dòng tư tưởng khác để ghi một dấu ấn lịch sử trong tư tưởng chính trị Việt Nam.

Theo ông, để cho một thể chế chính trị, mô hình bộ máy nhà nước hoạt động hiệu quả, dân chủ thì phải có hiến pháp. Năm 1932, Phan Bội Châu một lần nữa khẳng định cần phải có hiến pháp quy định về thể chế chính trị và bộ máy nhà nước, ông viết: “tôi thiết tưởng nước ta từ xa xưa vẫn chưa có hiến pháp, nay lập một bản hiến pháp không những là một sự hay, lại còn là một điều cần. Thế nào cũng phải có hiến pháp, lẽ ấy tất nhiên” [1, t.4, tr.224]. Trước đó, tháng 3 năm 1929, Phan Bội Châu đã thảo xong một bản hiến pháp với tên gọi *Hiến pháp Việt Nam*, trong bản hiến pháp này, Phan Bội Châu đặc biệt coi trọng vấn đề quyền lực nhà nước. Quyền lực ấy phải thuộc về nhân dân, đây là điểm tiến bộ của Phan Bội Châu so với nhiều sĩ phu yêu nước đương thời.

## 2.3. Tư tưởng về chủ thể của thể chế chính trị

Khi bàn về một thể chế chính trị, một bộ máy nhà nước hiện đại, Phan Bội Châu đã nói đến một thể chế chính trị mà ở đó người dân có các quyền tự do căn bản. Nhân dân có vai trò to lớn trong việc giám sát hoạt

động của bộ máy nhà nước, nhà nước phải có trách nhiệm với dân. Theo Phan Bội Châu: “Những điều dân cho là phải, Chính phủ không thể không làm, những điều dân cho là trái, Chính phủ không được phép làm”; “nhân dân có nghĩa vụ giám đốc Chính phủ. Nhân dân làm tròn nghĩa vụ của mình thì Chính phủ không dám làm sai. Chính phủ có nghĩa vụ bảo vệ nhân dân. Chính phủ là đại biểu cho cả nước mà thôi” [1, t.2, tr.386]; “chức quốc dân là chức Trời ban cho ta; ta lấy lại thì còn, ta bỏ đi thì mất, không cần gì cho ai mà ta cũng không cần gì xin ai cả” [1, t.7, tr.70]. Từ việc nhận thức vai trò của người dân trong thể chế chính trị và bộ máy nhà nước, Phan Bội Châu đã không ngừng kêu gọi người dân đứng lên giành lại quyền làm chủ cho mình.

#### 2.4. Vai trò về vai trò của nghị viện

Với tư cách là một thiết chế dân chủ, đại diện cho quyền lực nhà nước của nhân dân, Phan Bội Châu cho rằng, nghị viện nên được tổ chức thành ba viện (Thượng viện, Trung viện và Hạ viện), giữa ba viện này có mối quan hệ với nhau hết sức chặt chẽ khi quyết định những công việc lớn của đất nước. Phan Bội Châu cũng đã có sự phân biệt một cách rạch ròi vai trò và chức năng của các bộ phận cấu thành trong bộ máy nhà nước, mối quan hệ giữa cơ quan quyền lực và cơ quan hành chính nhà nước.

Tư tưởng phân chia quyền lực nhà nước cũng được Phan Bội Châu đề cập đến khi ông cho rằng, nên có sự phân chia tách bạch giữa quyền lập pháp và hành pháp, cần đề cao vai trò của nhân dân thông qua hoạt động của nghị viện. Phan Bội Châu viết: “Hình pháp, chính lệnh, thuế khóa đều do Nghị viện quyết định... Chính phủ không được can thiệp vào. Hằng năm đến kỳ Nghị viện họp, các nghị viên tụ tập đông đủ. Chính phủ phải trình bày dự án trước Nghị

hội. Nghị hội tức là nhân dân” [1, t.2, tr.179-182]. Trong bối cảnh xã hội Việt Nam lúc bấy giờ, tư tưởng về tổ chức bộ máy nhà nước của Phan Bội Châu là tiến bộ vì nó xác định cơ chế hoạt động của bộ máy nhà nước theo hướng dân chủ, hiệu lực, hiệu quả, đảm bảo các quyền con người.

### 3. Ý nghĩa tư tưởng của Phan Bội Châu về chính trị đối với việc đổi mới hệ thống chính trị và bộ máy nhà nước ở Việt Nam hiện nay

Mặc dù còn nhiều hạn chế mang tính lịch sử, song tư tưởng về chính trị và bộ máy nhà nước của Phan Bội Châu vẫn có ý nghĩa nhất định trong việc đổi mới hệ thống chính trị ở Việt Nam hiện nay.

Phan Bội Châu chủ trương xóa bỏ thể chế chính trị phản động của thực dân và phong kiến, xây dựng mô hình chính trị dân chủ cộng hòa. Thể chế chính trị của chúng ta ngày nay là Nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa của nhân dân, do nhân dân và vì nhân dân, do Đảng Cộng sản Việt Nam lãnh đạo. Điều 2, Hiến pháp năm 2013 đã khẳng định: Nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam do nhân dân làm chủ; tất cả quyền lực nhà nước thuộc về nhân dân mà nền tảng là liên minh giai cấp công nhân với giai cấp nông dân và đội ngũ trí thức [3, tr.8]. Như vậy, thể chế chính trị của nước ta hiện nay cũng là dân chủ như Phan Bội Châu mong muốn. Tư tưởng lập hiến, lập pháp của Phan Bội Châu phù hợp với việc xây dựng nhà nước pháp quyền ở Việt Nam.

Trong tư tưởng của Phan Bội Châu, nghị viện đóng vai trò hết sức quan trọng vì nó là một thiết chế dân chủ, đại diện cho quyền lực nhà nước của nhân dân. Đây là một tư tưởng cấp tiến trong bối cảnh xã hội Việt Nam đương thời. Tuy nhiên, mô hình tổ

chức nghị viện có tính “phân lập” của ông không phù hợp với thực tiễn Việt Nam, nhưng tư tưởng về phân công quyền lực giữa các cơ quan hành pháp, lập pháp và tư pháp là một trong những ý tưởng mà chúng ta có thể tham khảo và vận dụng một cách sáng tạo.

Bởi vì, Đảng và Nhà nước ta rất coi trọng việc đổi mới tổ chức, hoạt động của hệ thống chính trị, theo đó: “Quyền lực nhà nước là thống nhất, có sự phân công, phối hợp, kiểm soát giữa các cơ quan nhà nước trong việc thực hiện các quyền lập pháp, hành pháp, tư pháp” [3, tr.9].

Về quan hệ giữa nhân dân với chính phủ, Phan Bội Châu cho rằng, một mặt nhân dân cần phải làm tròn nghĩa vụ của mình đối với chính phủ; mặt khác chính phủ có nghĩa vụ bảo vệ nhân dân, chính phủ là đại biểu cho cả nước mà thôi [1, t.2, tr.386]. Tư tưởng này của Phan Bội Châu phù hợp với chủ trương trong việc xây dựng nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa hiện nay ở nước ta. Bởi vì, phương hướng, nhiệm vụ *xây dựng và hoàn thiện nhà nước pháp quyền xã hội chủ nghĩa* được Đại hội lần thứ XII của Đảng đề ra là: “Tiếp tục đẩy mạnh việc thực hiện Chiến lược cải cách tư pháp, xây dựng nền tư pháp trong sạch, vững mạnh, dân chủ, nghiêm minh, từng bước hiện đại; bảo vệ pháp luật, công lý, quyền con người, quyền công dân, bảo vệ chế độ xã hội chủ nghĩa, lợi ích của Nhà nước, quyền và lợi ích hợp pháp của cơ quan, tổ chức và cá nhân” [2, tr.175].

Về xây dựng đội ngũ công chức, theo Phan Bội Châu, những người làm việc trong bộ máy nhà nước phải được lựa chọn hết sức kỹ lưỡng, lấy thực học, thực tài, đạo đức làm căn cứ để tuyển chọn. Bất cứ một thể chế chính trị, một hình thức hay kiểu nhà nước nào cũng cần có đội ngũ công chức phục vụ trong bộ máy công quyền.

Đảng ta cũng chủ trương xây dựng đội ngũ công chức phải vừa hồng vừa chuyên: “Đề cao đạo đức công vụ, trách nhiệm xã hội, siết chặt kỷ luật, kỷ cương trong chỉ đạo và thực thi công vụ của cán bộ, công chức... Đẩy mạnh dân chủ hóa công tác cán bộ, quy định rõ trách nhiệm, thẩm quyền của mỗi tổ chức, mỗi cấp trong xây dựng đội ngũ cán bộ, công chức có bản lĩnh chính trị vững vàng, phẩm chất đạo đức trong sáng, có trình độ, năng lực chuyên môn phù hợp, đáp ứng yêu cầu của giai đoạn mới” [2, tr.178-180].

#### 4. Kết luận

Phan Bội Châu là một trong những trí thức Nho học có tư tưởng chính trị tiến bộ. Con đường cứu nước mới của ông đã vượt ra ngoài khuôn khổ ý thức hệ phong kiến. Thực tiễn hoạt động đã đưa ông trở thành nhà duy tân, cách mạng, người muốn đưa đất nước theo kịp các nước văn minh. Tư tưởng chính trị tiến bộ của Phan Bội Châu có ý nghĩa quan trọng đối với việc đổi mới hệ thống chính trị ở Việt Nam hiện nay.

#### Tài liệu tham khảo

- [1] Phan Bội Châu (2000), *Toàn tập*, t.2, t.4, t.6, t.7, Nxb Thuận Hóa, Huế.
- [2] Đảng Cộng sản Việt Nam (2016), *Văn kiện Đại hội đại biểu toàn quốc lần thứ XII*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội.
- [3] *Hiến pháp nước Cộng hòa xã hội chủ nghĩa Việt Nam*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2014.
- [4] Phan Bội Châu và xã hội Việt Nam ở thời đại ông, Nxb Văn hóa Thông tin, Hà Nội, 1997.
- [5] *Phong trào Dân tộc Việt Nam và Quan hệ của nó về cách mạng và thế giới*, Nxb Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2000.
- [6] Vĩnh Sinh (2001), *Việt Nam và Nhật Bản - giao lưu văn hóa*, Nxb Văn nghệ Tp. Hồ Chí Minh, Tp. Hồ Chí Minh.